

การสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมศาสนาฮินดู ในกรุงเทพมหานคร

Received: 24 March 2021

Revised: 20 September 2021

Accepted: 25 February 2023

วัฒนวุฒิ ช้างชนะ*

จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า**

สาริต ทิมวัฒนบรรเทิง***

อรัญ วานิชกร****

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประติมากรรมที่สื่อความหมายทางความเชื่อของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ (Interview) การสังเกต (Observation) และการรวบรวมเอกสาร (Documentation) ผลการวิจัยพบว่าลักษณะทางประติมานวิทยาของเทวรูปและคติความเชื่อจะแตกต่างกันไปตามความนิยมและความเชื่อของกลุ่มชนแต่ละถิ่น กล่าวคือ ศิลปะของอินเดียมีแบบฉบับเป็นของตนเอง ส่วนศิลปะของไทยมีการดัดแปลงเป็นของไทย เทวรูปที่พบจึงมีความแปลกแตกต่างกัน ทั้ง ๆ ที่ความเชื่อถือมาจากที่เดียวกัน จากประติมากรรมที่ศึกษาจำนวน 7 องค์ ได้แก่ พระคเณศ พระศิวะ พระอุมา พระวิษณุ พระลักษมี พระพรหม และพระสรัสวดี ที่จัดสร้างในกรุงเทพมหานคร พบว่ามีทั้งตรงและไม่ตรงตามแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร ในด้านสัญลักษณ์พบว่าเทพเจ้าของศาสนาฮินดูจะถือของที่หลากหลาย ทำให้มีหลายพระกรตามไปด้วย แสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติต่างๆ ของเทพเจ้าองค์นั้นๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายที่ซ่อนอยู่ข้างใน โดยหลักการทั่วไปของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเทวรูป ประกอบด้วย 3 สิ่งใหญ่ๆ ได้แก่ 1) อาวุธ หมายถึง การต่อสู้กับสิ่งชั่วร้าย 2) ดอกไม้ ต้นไม้ พืชพันธุ์ หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ และ 3) ของถือที่แสดงความเป็นนักพรต เช่น ประคำ คัมภีร์ หม้อน้ำ

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

เทวรูป;
เทพเจ้าของศาสนาฮินดู;
ประติมานวิทยา;
สัญลักษณ์

* นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: wattanawut@hotmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: chakapon@g.swu.ac.th

*** รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปะจินตทัศน์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: sa_thit@hotmail.com

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำวิทยาลัยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: aranswu@g.swu.ac.th

Adaptation Process and Meaningful Representation of Hindu Sculptures in Bangkok

Received: 24 March 2021

Revised: 20 September 2021

Accepted: 25 February 2023

Wattanawut Changchana^{*}Chakapong Phaetlakfa^{**}Sathit Thimwatbunthong^{***}Aran Wanichakorn^{****}

This qualitative research aimed to study sculptures that present the meaning of Hinduism in Bangkok. The information was gathered by the qualitative method which consisted of interviews, observation, and documentation. The research found that the characteristics of the iconography of Gods and beliefs were different depending on the popularity of each location. For instance, Indian art was one style and Thai art was another style. Therefore, sculptures of Gods were different even when they were from beliefs that originated from the same location. From studying 7 sculptures which were Ganesh, Shiva, Parvati, Vishnu, Lakshmi, Brahma, Saraswati built in Bangkok, the research found that some of them were built in the Indian style found in Hindu places in Bangkok while some of them were not. Semiologically, it was found that the sculptures of Gods of Hinduism hold various things; therefore, they were built with multiple hands. This represented the characteristics of each God which was the symbol that had meanings inside. There are three general principles of the symbol in the sculptures of Gods: 1) weapon to fight against bad things; 2) flower, tree, and seedling representing fertility; and 3) things signifying priesthood such as a string of beads, a scripture, and a kettle (kalasha).

Research Article

Abstract

Keywords

sculpture;
Hindu god;
iconography;
semiology

^{*} Ph.D. candidate, Arts and Culture Program, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: wattanawut@hotmail.com

^{**} Assistant Professor, Division of Art Education, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: chakapon@g.swu.ac.th

^{***} Associate Professor, Division of Visual Arts, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: sa_thit@hotmail.com

^{****} Assistant Professor, College of Creative Industry, Srinakharinwirot University, e-mail: aranswu@g.swu.ac.th

1. บทนำ

นักวิชาการทางปรัชญาและศาสนามีความเห็นสอดคล้องกันว่าความเชื่อของมนุษย์มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ เริ่มจากมนุษย์มีความกลัวธรรมชาติและสงสัยว่าน่าจะมีพลังอำนาจลึกลับที่มนุษย์ไม่สามารถสัมผัสหรือรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ มนุษย์จึงประจบธรรมชาติ โดยการนับถือบวงสรวงธรรมชาติ ต่อมาความเชื่อของมนุษย์ได้พัฒนามากขึ้น เพราะมนุษย์รู้จักคิดหาเหตุผลและสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ จึงมีความคิดที่จะพึ่งพาธรรมชาติมากกว่าที่จะกลัวอย่างเดียว ยุคนี้มนุษย์เริ่มมีความเชื่อเกี่ยวกับผีสิงเทวดาและพลังลึกลับในธรรมชาติ มนุษย์จึงเริ่มคิดสร้างสรรค์พิธีกรรมและใช้สัญลักษณ์เพื่อเป็นสื่อกลางติดต่อกับสิ่งที่มนุษย์เชื่อ อันเป็นที่มาของการเคารพบูชาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพเจ้าทั้งหลาย รวมถึงการนับถือศาสนาและศาสดาซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละชนชาติ และท้องถิ่น ดังนั้น มนุษย์จึงพัฒนาสื่อกลางดังกล่าวและรังสรรค์เป็นรูปเคารพแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของตน และสังคมขึ้น เกิดเป็นงานประติมากรรม ทำให้เกิดมีรูปเคารพแพร่หลายออกไปตามลำดับ ซึ่งได้ดัดแปลงเป็นแบบอย่างศิลปกรรมแห่งชนชาติของตน

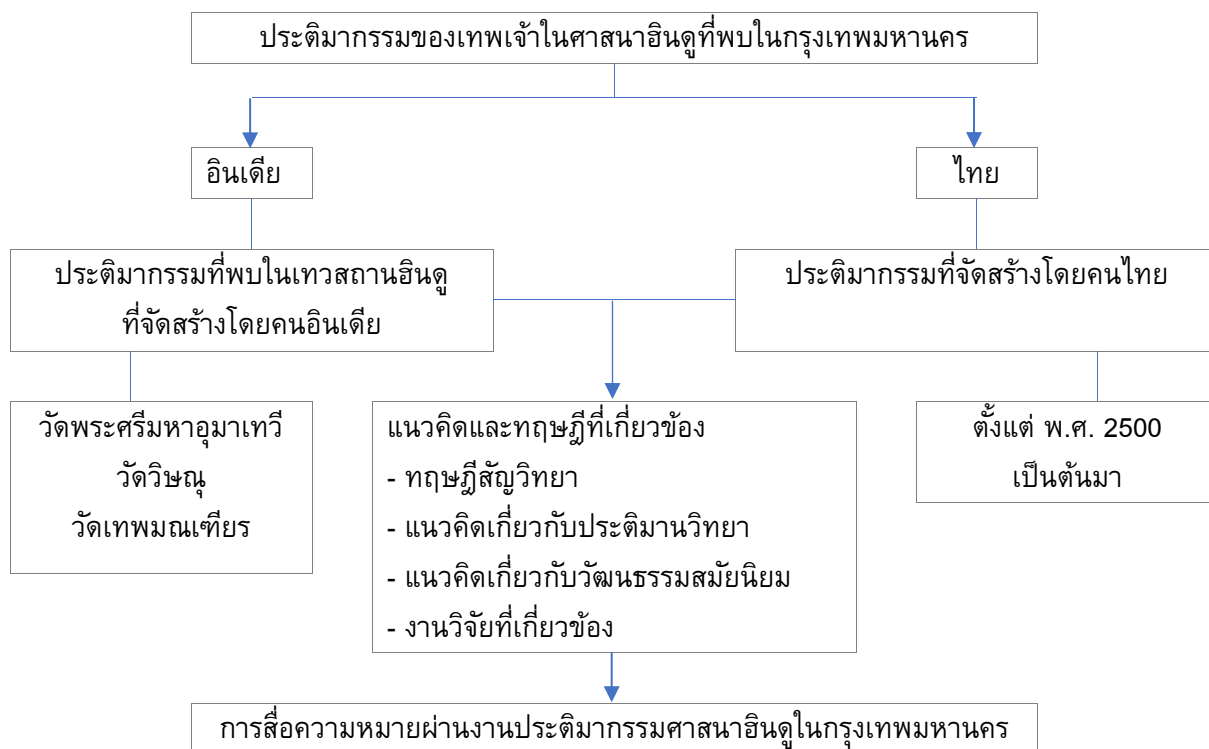
ศาสนาฮินดูมีกำเนิดในประเทศอินเดียมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล มีผู้นับถือแพร่หลายทั้งในประเทศอินเดียและดินแดนใกล้เคียง สำหรับประเทศไทย มีหลักฐานทางเอกสารและวัตถุพยานหลายประการที่บ่งชี้ว่าอิทธิพลของศาสนาฮินดูน่าจะเผยแพร่เข้ามาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10-12 ซึ่งเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับการแพร่หลายของพุทธศาสนาในแถบเอเชียอาคเนย์ ศาสนาทั้งสองที่แพร่หลายเข้ามานั้นได้มีการผสมผสานกันทั้งด้านแนวคิดและพิธีกรรมจนยากที่จะแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แม้ว่าประเทศไทยจะมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักของชาติก็ตาม แต่ก็มิได้ขัดขวางศาสนาอื่น ด้วยเหตุนี้จึงสามารถพบเห็นการเคารพกราบไหว้พระพุทธรูปปฏิมาควบคู่กับบรรดาเทวรูปในศาสนาฮินดูอยู่ในสังคมไทยจวบจนปัจจุบัน (อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, 2540, น. 1) โดยศาสนาฮินดูมีความเชื่อว่าเทพเจ้าประทับอยู่บนสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลอันกว้างใหญ่ตามระบบจักรวาลวิทยา มีโลกมนุษย์และนรกเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในจักรวาลเดียวกัน แต่เพื่อให้เหล่าผู้ศรัทธาบนโลกมนุษย์สามารถถวายความเคารพและบวงสรวงบูชาเทพเจ้าได้ จึงมีการประดิษฐ์รูปเคารพขึ้นแทนองค์เทพเจ้า ดังนั้น เทวรูป คือ รูปแทนองค์เทพเจ้า มักอยู่ในรูปของมนุษย์ ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ ที่สมมติให้เป็นเครื่องหมายแทนพละานุภาพ ฤทธิ์เดช และคุณสมบัติของเทพเจ้าองค์นั้นๆ ซึ่งมีทั้งเป็นศาสตราวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ พรรณพฤษา และสิ่งสารพัดต่างๆ (เอกสุดา สิงห์ลำพอง, 2553, น. 11)

ในปัจจุบันได้มีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจากหลักฐานงานประติมากรรมเนื่องในศาสนาฮินดูที่พบในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาโดยมุ่งเน้นการกำหนดอายุ ยุคสมัยและรูปแบบทางศิลปะเป็นหลัก ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูอย่างจริงจัง จึงยังไม่สามารถทราบได้อย่างแน่ชัดว่า การสื่อความหมายของรูปแบบงานประติมากรรมในศาสนาฮินดูเป็นอย่างไร ผู้วิจัยต้องการศึกษาการปรับเปลี่ยนด้านลักษณะทางประติมานวิทยาและความเชื่อของงานประติมากรรมที่พบในกรุงเทพมหานคร ซึ่งหากมีการศึกษาอย่างจริงจัง จะเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในด้านนี้และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษางานประติมากรรมในด้านอื่นๆ หรือลัทธิ ความเชื่อ หรือศาสนาอื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประติมากรรมที่สื่อความหมายทางความเชื่อของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร

3. กรอบความคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1. กรอบความคิดในการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 การกำหนดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านงานประติมากรรม เพื่อนำมาถอดรหัสสัญลักษณ์และเปรียบเทียบงานประติมากรรมแบบไทยที่พบในกรุงเทพมหานครกับงานประติมากรรมแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร ดังนั้น ประชากรที่จะศึกษาในครั้งนี้คือ งานประติมากรรมแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร จำนวน 37 เทวรูป ครอบคลุมทั้ง 3 วัดฮินดู ได้แก่ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี วัดวิษณุ และวัดเทพมณเฑียร และงานประติมากรรมแบบไทยที่พบในกรุงเทพมหานคร จำนวน 66 เทวรูป ครอบคลุม 40 พื้นที่ในกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) (Healey, 1996, pp. 144-166; Smith, 1993)

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงคุณภาพ (Qualitative interview) (Fontana and Frey, 2003, pp. 74-75) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant interview) และการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth interview) ในข้อคำถามเกี่ยวกับงานประติมากรรมในศาสนาฮินดู แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ อายุ อาชีพ การศึกษา

ตอนที่ 2 เป็นแนวคำถามเกี่ยวกับประติมากรรมที่สื่อความหมายทางความเชื่อของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร

2) การสังเกต ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) (สุภางค์ จันทวานิช, 2559, น. 45-55) เพื่อสังเกตงานประติมากรรมที่พบและบริบทต่าง ๆ นำมาหาความสัมพันธ์และความหมายของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับงานประติมากรรมในศาสนาฮินดู

ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒแล้ว โดยมีผล “ได้รับการยกเว้นการรับรอง”

4.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2562 ถึงเดือนมีนาคม 2564 โดยการเก็บข้อมูลยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ดังนี้

1) การศึกษาเอกสาร (Documentary research) การรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว เพื่อใช้เป็นข้อมูลชั้นต้นในการศึกษาและใช้ทวนสอบกับข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาฮินดู ประติมากรรม (Iconography) สัญลักษณ์ (Semiology) วัฒนธรรมสมัยนิยม (Pop culture) และงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field research) ลงภาคสนามศึกษางานประติมากรรมแบบอินเดียน เปรียบเทียบกับแบบไทย พร้อมการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับศาสนาฮินดู โดยเฉพาะด้านประติมากรรมหรือประติมากรรมในศาสนาฮินดู จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อค้นพบ แล้วนำไปทวนสอบความถูกต้องกับผู้เชี่ยวชาญอีกครั้ง

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้อาการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการข้อค้นพบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามการวิจัย อธิบายผ่านแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive

Analysis) มีตารางหรือภาพประกอบบางช่วงบางตอน จากนั้นนำไปทวนสอบข้อค้นพบที่ได้กับผู้เชี่ยวชาญอีกครั้งหนึ่ง เพื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำและน่าเชื่อถือ สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้ครอบคลุมมากที่สุด

5. ผลการวิจัย

ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธได้ดำเนินควบคู่กัน在地แดนไทยมาเป็นระยะเวลานาน ดังปรากฏหลักฐานการรับศาสนาจากอินเดียเข้ามาในประเทศไทย คือ เทวรูปทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 คติความเชื่อถือในเรื่องเทพเจ้าตามประวัติศาสตร์และพงศาวดารของไทยสมัยต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ในดินแดนไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงสมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงเลื่อมใสทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู มีการสักการบูชาเทวรูปและสร้างเทวรูปไว้มากมาย ต่อมาในสมัยอยุธยา คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้ามีมากขึ้นตามลำดับ พิธีการต่าง ๆ มีเทพเจ้าเข้ามาปะปน เริ่มด้วยประกาศแข่งน้ำในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง มีการอ้างถึงพระนามเทพเจ้าทั้งหลาย เช่น พระอิศวร พระนารายณ์ ฯลฯ และในสมัยพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้ทำพิธีปลงศพราช ซึ่งมีการจำลองเขาพระสุเมรุ และให้พราหมณ์จารย์แต่งกายเป็นเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ดังนั้น จะเห็นได้ว่าในสมัยอยุธยานิยมพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าเป็นอันมาก

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงยึดแบบธรรมเนียมการนับถือศาสนาและราชประเพณีสืบทอดจากสมัยอยุธยา โดยได้มีการสร้างเทวสถานเพื่อประดิษฐานเทวรูปหลายองค์ เพื่อประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ของราชสำนัก นอกจากนี้ ยังมีการผนวกเอาเทพในศาสนาฮินดูเข้ามาผสมกับเรื่องราวต่าง ๆ ในพุทธศาสนาด้วย ดังจะเห็นได้ตามภาพจิตรกรรมบนบานประตูและหน้าต่างวัดในพระพุทธศาสนา เช่น วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดบวรสถานสุทธารวาส ที่วาดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยอาจเป็นการผนวกเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูมาปกปักรักษาศาสนสถาน ซึ่งมีพระพุทธรูปของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน

สมัยรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือที่อธิบายเรื่องราวของเทพเจ้าของศาสนาฮินดู โดยทรงเรียบเรียงจากหนังสือ *Hindu Mythology* ของเจ. วิลคินส์ (J. Wilkins) รวมถึงทรงพระราชนิพนธ์หนังสือที่อธิบายเรื่องเทพตามมุมมองที่ชาวตะวันตกได้ศึกษาไว้ได้แก่ *เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้และลิลิตนารายณ์สิบปาง* ช่วงระยะเวลาเดียวกันนี้มีการสร้างเทวสถานในศาสนาฮินดู โดยชาวฮินดูจากอินเดียในเวลาไล่เลี่ยกัน ถึง 3 แห่ง ประกอบด้วย 1) วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (พ.ศ. 2458) 2) วัดวิษณุ (พ.ศ. 2458) และ 3) วัดเทพมณเฑียร (พ.ศ. 2468) เทวสถานดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่และส่งเสริมศาสนาฮินดูให้แก่ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและชนชาติอื่นที่มีความสนใจในศาสนาฮินดูในประเทศไทย โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ทำให้สังคมไทยในระบอบเวลานั้นได้มีโอกาสซึมซับวัฒนธรรมทางศาสนาฮินดูของอินเดียยิ่งขึ้นไปอีก

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศาสนาฮินดูแพร่กระจายลงสู่ประชาชน แล้วผสมผสานกับความรู้เดิม ทำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาฮินดูมีความชัดเจนขึ้น หากพิจารณาการพิมพ์ซ้ำของหนังสือ *เทวกำเนิด ภารตเทพ ปกรณ์มอันอมตะ* ผู้เขียนคือ พระยาสุรจากริรมย์ อุดมราชภักดี (สรวง ศรีเพ็ญ) โดยตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2474 ปัจจุบันตีพิมพ์เป็นครั้งที่ 19 ใน พ.ศ. 2562 ยอดการตีพิมพ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความสนใจของประชาชนที่มีต่อเทพเจ้าในศาสนาฮินดู

การนำเทพเจ้าอินทุมารเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทพพาลีนิชย์ ระบบเครื่องรางของขลัง มีหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จากปรากฏการณ์พระพรหมเอราวัณ อาจเป็นเพราะว่ากลไกของวงการพระเครื่องมีการเปลี่ยนแปลง คือต้องเลือกวัตถุมงคลใหม่ ๆ เข้ามาสู่ตลาดเสมอ เมื่อก่อนวงการพระเครื่องจะจำกัดอยู่ในวงพระเกจิอาจารย์ พระพุทธรูป เครื่องรางของขลัง ต่อมาตลาดแบบอินทุมารเริ่มเปิดกว้างขึ้น เทพเจ้าจึงถูกเลือกมาใช้ ซึ่งพระคเณศได้รับความนิยมเป็นอันดับหนึ่งในหมู่เทพเจ้าทั้งหลาย

จากประติมากรรมที่ศึกษาจำนวน 7 องค์ ได้แก่ พระคเณศ พระศิวะ พระอุมา พระวิษณุ พระลักษมี พระพรหม และพระสร้อยศรี ที่ผู้วิจัยศึกษาการสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับประติมานวิทยา (Iconography) ประยุกต์จากแนวทางของเชษฐ ดิงสัญชลี (2559, น. 184-185) โดยการศึกษาเปรียบเทียบงานประติมากรรมที่จัดสร้างโดยคนไทยที่พบในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เริ่มมีความนิยมในการจัดสร้างเทวรูปของเทพเจ้าในศาสนาฮินดู พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จำนวน 66 เทวรูป ครอบคลุม 40 พื้นที่ในกรุงเทพมหานคร กับประติมากรรมแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร วัดวิษณุ เขตสาทร กรุงเทพมหานคร และวัดเทพมณเฑียร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร จำนวน 37 เทวรูปดังนี้

ตารางที่ 1

สรุปการวิเคราะห์ด้านประติมานวิทยาของเทวรูปเทพเจ้าในศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร

ข้อค้นพบ	พระคเณศ	พระศิวะ	พระอุมา	พระวิษณุ	พระลักษมี	พระพรหม	พระสร้อยศรี
1. ประติมานวิทยาเป็นไปตามแบบอินเดีย			✓		✓		✓
2. ประติมากรรมมีของถือไม่ตรงตามแบบของอินเดีย คือ มีการสลักที่ของถือ เปลี่ยนแปลงของถือ แต่ของถือสำคัญยังคงปรากฏในประติมากรรมเสมอ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. ประติมากรรมมีของถือตรงตามแบบของอินเดีย แต่ลักษณะอื่นที่พบไม่ตรงตามแบบอินเดีย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4. ประติมานวิทยาไม่ตรงตามแบบอินเดีย หรือ เกิดเป็นปางใหม่ที่มีเฉพาะในประเทศไทย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางแสดงให้เห็นว่า เมื่อศึกษาประติมานวิทยาของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่พบในกรุงเทพมหานคร โดยเปรียบเทียบกับประติมากรรมแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร มีประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้

1. ประติมานวิทยาเป็นไปตามแบบอินเดีย มีการจัดวางของถือตรงตามแบบอินเดียเฉพาะเทพสตรีเท่านั้น เนื่องจากการนับถือศาสนาฮินดูในประเทศไทยเป็นการสถาปนาพลังอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้มีความยิ่งใหญ่ ผวนกับสังคมไทยในอดีตเป็นสังคมในระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) หรือปิตาธิปไตย ดังนั้นจึงพบการบูชาเทพสตรีได้น้อยกว่าเทพบุรุษ โดยจะพบเป็นส่วนประกอบหนึ่งในพิธีกรรมต่างๆ ที่มีเทพเจ้าผู้ชายเป็นประธานเท่านั้น ทำให้การนับถือเทพสตรีในเมืองไทยเรียกได้ว่าไม่แพร่หลายนัก เทวรูปเทพสตรีที่คิดจะจัดสร้างในเมืองไทยจึง

ต้องไปสืบค้นจากต้นตำรับอินเดีย โดยอาจค้นจากหนังสือที่รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เกี่ยวกับเทพในศาสนาฮินดู หรือในวัดของศาสนาฮินดูที่เปิดในประเทศไทย เช่น วัดพระศรีมหาอุมาเทวี เป็นต้น จึงยังพบเทวรูปเทพสตรีที่มีลักษณะและของถือเป็นไปตามแบบอินเดีย หรือในปัจจุบันสามารถค้นภาพวาดโดยศิลปินชาวอินเดียได้ง่ายในอินเทอร์เน็ต

2. ประติมากรรมมีของถือไม่ตรงตามแบบของอินเดีย คือ มีการสลับที่ของถือ เปลี่ยนแปลงของถือ แต่ของถือสำคัญยังคงปรากฏในประติมากรรมเสมอ ซึ่งพบได้ในเทวรูปทุกพระองค์ ตัวอย่างที่สำคัญ ได้แก่ พระศิวะ ซึ่งพบว่ามือถือของถือมากมายแตกต่างกัน และมีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งได้ตามความเหมาะสม แต่ของถือสำคัญยังคงปรากฏในประติมากรรมเสมอ คือ ตรีศูล พระอุมาภิเษกเดียวกัน ถึงแม้ว่าจะมีหลายภาค แต่ของถือสำคัญ ๆ เช่น ดอกบัว ตรีศูล ก็ยังคงปรากฏในเทวรูปเสมอ พระสรัสวดี จะพบเครื่องดนตรีเป็นของถือเสมอ ไม่ว่าเทวรูปนั้นจะมี 4 กร หรือ 2 กร เทวรูปพระลักษมี โดยบริษัท ลาตินา จำกัด ถือดอกบัว 2 ดอกเสมอ ถึงแม้ว่าจะถือด้วยพระหัตถ์ซ้ายข้างเดียว พระพรหม มีความสับสนระหว่างพระพรหมในศาสนาพุทธกับพระพรหมในศาสนาฮินดูมาตั้งแต่แรกรับเอาวัฒนธรรมทางศาสนาฮินดูเข้ามาในประเทศไทย จึงทำให้การจัดวางของถือไม่ตรงตามแบบอินเดีย แต่ของถือที่พบเสมอคือคัมภีร์หรือประจำ พระคเณศ เช่น พระคเณศของกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากร มีการเปลี่ยนจากอังกฤษเป็นวัชร ซึ่งเป็พระราชลัญจกรของรัชกาลที่ 6 ที่สืบเนื่องมาจากพระนามของพระองค์ก่อนขึ้นครองราชย์ คือ “มหาวชิราวุธ” และตามพระราชนิยม ซึ่งพบได้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น เทียบเคียงกับอังกฤษของอินเดียได้ โดยเป็นอาวุธที่มีคมเหมือนกัน และมักพบเป็นของถือเสมอ เทวรูปพระวิษณุ โดยอาจารย์สุชาติ แซ่จิ๋ว ถือตรีแทนดอกบัว แต่ก็ถือคทา จักร และสังข์เสมอ

3. ประติมากรรมมีของถือตรงตามแบบของอินเดีย แต่ลักษณะอื่นที่พบไม่ตรงตามแบบอินเดีย ซึ่งพบได้ในเทวรูปทุกพระองค์ คือมีการจัดวางของถือตรงตามแบบอินเดีย แต่มีลักษณะที่ปรากฏอื่นๆ ไม่ตรงตามแบบอินเดีย ที่ชัดเจนที่สุดคือ เทวรูปพระคเณศของบริษัท เวิร์คพอยท์ จำกัด ที่มีลักษณะร่างกายกำยำ เหมือนนักเล่นกล้าม ซึ่งไม่ตรงตามที่กำหนดในคัมภีร์อินเดียที่ต้องอ้วน มีพุงเสมอ และในกรณีของพระวิษณุประทับยืนบนพญานาคของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีของถือตรงตามแบบอินเดียทุกประการ แต่ลักษณะการประทับยืนบนพญานาคพบได้เฉพาะในประเทศไทย เนื่องจากคติในอินเดียพญานาคเป็นบัลลังก์ที่บรรทมพักของพระนารายณ์ในระหว่างการสร้างโลกและเป็นบัลลังก์ที่ประทับพักผ่อนอิริยาบถของพระนารายณ์กลางทะเลน้ำนมหรือเกษียรสมุทร มิใช่ประทับยืนพร้อมออกรบเช่นในประเทศไทย

4. ประติมากรรมไม่ตรงตามแบบอินเดีย หรือเกิดเป็นปางใหม่ที่มีเฉพาะในประเทศไทย ซึ่งพบได้ทุกพระองค์ ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ เทวรูปในลักษณะศิระโชน ที่พบได้ในพิธีไหว้ครูดนตรีและนาฏศิลป์ไทย สำหรับเทวรูปนอกเหนือจากศิระโชนที่น่าสนใจ ได้แก่ พระพิราพ ภาคหนึ่งของพระศิวะ เป็นที่เคารพศรัทธาในวงการนาฏศิลป์ไทย และพระสุนทรวิภาณี ภาคหนึ่งของพระสรัสวดี เกิดในประเทศไทยที่วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ในสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้น ซึ่งเกิดจากนิมิตการภาวนาภาวนาสุนทรวิภาณีของสมเด็จพระวันรัตน์ (แดง) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวรารามในสมัยนั้น ในคัมภีร์สัททวาฬีสส เป็นเทพธิดาผู้รักษาพระไตรปิฎก หรือในกรณีเทวรูป พระพรหม มหาลาม วัดนก ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งช้างเอราวัณเป็นพาหนะของพระอินทร์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นเพราะพระพรหมที่โรงแรมเอราวัณโด่งดังและเป็นต้นแบบหรือพิมพ์นิยมในการจัดสร้างเทวรูปพระพรหมในประเทศไทย จึงนำเอาช้างเอราวัณที่เป็นชื่อของโรงแรมมาจัดสร้างไว้ในเทวรูปของพระพรหม ส่วนในกรณีพระคเณศ แม้แต่ในอินเดียเองก็สร้างพระคเณศปางต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น พระคเณศเล่นโอแปด พระคเณศเล่นคอมพิวเตอร์ ฯลฯ อันเนื่องมาจากเป็นเทพเจ้ายอดฮิตที่ทุกคนทั่วโลกรู้จัก จึงเกิดปางแปลกใหม่ตลอดเวลา อย่างในประเทศไทยก็

พบพระคณศทรงเครื่องไขนัยักษ์ พระคณศโนรา ทรงเครื่องราโนรา และพระสิทธิธาดา อันเป็นภาคหนึ่งของพระคณศ และจัดสร้างโดยมีพระเศียรเป็นมนุษย์

ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ เทวรูปเทพเจ้าสตรีทั้งหลายมักจะพบการระบายสีและการตกแต่งเทวรูปให้สวยงาม ด้วยสภาวะความเป็นเพศหญิง (Feminine) ที่ทำให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกสดชื่น กระฉับกระเฉง เคลื่อนไหว ดุมีชีวิตจิตใจ จึงต้องใช้สีในการตกแต่งเพื่อเลียนแบบของจริง หรือคนจริง ๆ ซึ่งให้ความรู้สึกของการเข้าถึงได้ง่ายกว่าเทวรูปสีเดียว เพราะสีคือหนึ่งในทัศนธาตุที่มนุษย์รับรู้และเข้าถึงได้ง่ายที่สุด เนื่องด้วยสีมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์โดยตรง เทวรูปส่วนใหญ่ มักใช้สีเอกรงค์ คือ ใช้สีเดียวเพื่อให้เกิดน้ำหนักอ่อนแก่ ทำให้มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกในลักษณะที่กลมกลืน เครื่องขลิบ สามัคคี ดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นเอกภาพต่อนั้น ๆ ซึ่งการใช้สีเดียวนี้ถือเป็นการลดบทบาทของสีที่มีในประติมากรรมนั้นและปล่อยให้เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว น้ำหนักอ่อนแก่อันเกิดจากแสงตกกระทบบนระนาบของงานประติมากรรมมีบทบาทเป็นตัวนำในการสร้างอารมณ์ความรู้สึกต่อผู้เสพ แต่เมื่อมีการนำมาแต่งเติมให้เกิดสีสัน ย่อมทำให้เกิดความซับซ้อนทางองค์ประกอบของทัศนธาตุมากขึ้น เนื่องด้วยสีมีบทบาทอันมีผลทำให้เกิดอารมณ์ความรู้สึก เติมเต็มองค์ประกอบของทัศนธาตุให้สมบูรณ์ สีเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมงานประติมากรรม เน้นรายละเอียดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับการวิเคราะห์ในด้านสัญวิทยา ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) (นงคราญ สุขสม, 2561, น. 11-14) มาอธิบายเชื่อมโยงโดยการศึกษาคติความเชื่อและความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านงานประติมากรรม เพื่อนำมาถอดรหัสสัญลักษณ์ที่จะทำให้เห็นรหัสลับที่ตัววัตถุไม่ได้บอก หรือเป็นความหมายที่ซ่อนอยู่ข้างใน โดยหลักการทั่วไปของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในเทวรูปเทพเจ้าของศาสนาฮินดูประกอบด้วย 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) อาวุธ คือ การต่อสู้กับสิ่งชั่วร้าย 2) ดอกไม้ ต้นไม้ พืชพันธุ์ คือ อุดมสมบูรณ์ และ 3) ของถือที่แสดงความเป็นนักพรต เช่น ประคำ คัมภีร์ หม้อน้ำ เป็นต้น ซึ่งจะพบว่าเทพเจ้าของศาสนาฮินดูจะถือของที่หลากหลาย ทำให้มีหลายพระกรตามไปด้วย อันแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติต่างๆ ของเทพเจ้าองค์นั้น ๆ ผู้วิจัยได้สรุปการวิเคราะห์ด้านสัญวิทยาของเทวรูปเทพเจ้าในศาสนาฮินดูดังนี้

ตารางที่ 2

สรุปการวิเคราะห์ด้านสัญวิทยาของเทวรูปเทพเจ้าของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานคร

ลำดับ	รูปปรากฏ ตัวหมาย (Signifier)	การแปลความหมาย ตัวหมายถึง (Signified)
		ของถือ
1	งาช้าง	ความมีปัญญา เพราะพระคณศใช้งาช้างที่หักในการจดจารคัมภีร์ มหาภารตะจากฤาษีวยาสะ
2	ปาศะหรือบ่วงบาศ และอังกุสะหรือขอสับข้าง	เชือกที่เอาไว้ใช้คล้องผู้บูชาให้ออกจากสิ่งที่ไม่ดี เพื่อทรงใช้นำพา มนุษย์ไปสู่เส้นทางแห่งธรรม หรือการเป็นเจ้าแห่งปศุสัตว์ หรือผู้อภิบาลควบคุมและคุ้มครองสรรพสัตว์ทั้งหลาย
3	วัชระหรือสายฟ้า	การปลดปล่อยความโง่เขลา
4	ขนมหหรือถั่วขนม	ขนมทุกชนิดที่มีลักษณะเป็นทรงกลม ขนมหัดมัดแดงดัมขาวของไทย ของถือเป็นขนมโมทกะด้วยเช่นกัน เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของ ความอุดมสมบูรณ์

ลำดับ	รูปปรากฏ ตัวหมาย (Signifier)	การแปลความหมาย ตัวหมายถึง (Signified)
5	ตรีศูลและดาบ	เทวานุภาพอันร้ายแรงในการขจัดความชั่วร้าย
6	ประจำ	ความเป็นนักบวช การสวดมนต์ การบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุธรรม
7	ดอกบัว	ความบริสุทธิ์ ความเป็นสิริมงคล และยังมีความหมายแฝงในทาง พระพุทธศาสนาอันแสดงถึงผู้มีสติปัญญา มีความเฉลียวฉลาด สามารถบรรลุในพระธรรม
8	คัมภีร์	ความรู้และปัญญา การประพาดิตนภายในกรอบแห่งความดีงาม
9	จักร	แสงสว่างของดวงอาทิตย์และการขจัดความชั่วร้าย
10	คันศรและธนู	ความเป็นนักรบและผู้ชนะ
11	คทา	ผู้ปกครอง กษัตริย์ และความเป็นใหญ่
12	โล่	การป้องกันหรือปะทะสิ่งชั่วร้าย
13	สังข์	ความอุดมสมบูรณ์และความเป็นสิริมงคล
14	ถัวยรองเลื่อดอสุร	ผลอันสมบูรณ์ในการขจัดสิ่งชั่วร้าย
15	แก้วมณี (พระคิเว)	ความเป็นพระผู้เป็นเจ้าสูงสุดตามความเชื่อของไทย
16	แก้วมณี (พระสุนทรวิภาณี)	ผู้รักษากฎสวรรค์ ผู้รักษาพระธรรม
17	หม้อน้ำที่มีเหรียญ	ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์
18	หม้อน้ำ หรือกลศ	ผู้ถือพรตที่ใช้ใส่น้ำในแม่น้ำคงคาไปประกอบพิธีกรรม ชำระร่างกาย และจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสทั้งปวง
19	แว่นแก้ว	การมองดูตนเองเพื่อความไม่ประมาท
20	วิณาหรือเครื่องดนตรี	การอุปถัมภ์ในการดนตรี นาฏศิลป์ และศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ
อิริยาบถ		
1	นั่ง	อานุภาพความสงบและมั่นคง
2	ยืน	อานุภาพด้านการปะทะกับสิ่งชั่วร้าย หรือการแสดงอิทธิฤทธิ์
3	เคลื่อนไหว, เดินทาง, เดินรำ	อานุภาพของชีวิตชีวา ความกระตือรือร้น
4	เอกเขนก, นอน	อานุภาพด้านความสุขและความสบาย
5	วรทมุทรา หรือประทานพร	การประสิทธิ์ประสาทพรแก่ผู้กราบไหว้บูชา
6	อภยมุทรา หรือประทานอภัย	การปกป้องคุ้มครองแก่ผู้กราบไหว้บูชา
7	วิตรรกมุทรา หรือการแสดง ธรรม	การแสดงธรรม การสั่งสอน การให้ใช้เหตุใช้ผลแก่ผู้กราบไหว้บูชา นำมาซึ่งปรีชาญาณ
8	กฏกมุทรา	สำหรับให้ผู้นับสวดของถือต่างๆ ได้ เช่น ดอกไม้ ฯลฯ
9	มือแตะที่หน้าอก	การรู้จักตนเอง รู้จักหน้าที่
พาหะ/ บริวาร		
1	หนู	ความชั่วร้าย ความมืดมิด ความโง่เขลา
2	โคหนนท	ความอุดมสมบูรณ์
3	ครุฑ	พาหะแห่งพระมหากษัตริย์
4	นาค	ความอุดมสมบูรณ์

ลำดับ	รูปปรากฏ ตัวหมาย (Signifier)	การแปลความหมาย ตัวหมายถึง (Signified)
พาหนะ/ บริวาร		
5	ช้าง	ความยิ่งใหญ่และความอุดมสมบูรณ์
6	หงส์	ความบริสุทธิ์
7	นกยูง	ความมีปัญญา
8	เสือ หรือสิงโต	พลังอำนาจ ความมีชัยชนะ ความเป็นใหญ่

จากตารางแสดงให้เห็นว่าเมื่อศึกษาสัญลักษณ์ของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูที่พบในกรุงเทพมหานครโดยเปรียบเทียบกับประติมากรรมแบบอินเดียที่พบในเทวสถานฮินดูในกรุงเทพมหานคร อันแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติต่างๆ ของเทพเจ้าองค์นั้นๆ สรุปได้ดังนี้

1. พระคเณศ ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงการนำผู้บูชาให้ข้ามพ้นอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จ ความมีสติปัญญา ไหวพริบ ความสมบูรณ์ การเป็นเจ้าแห่งปศุสัตว์ หรือภูตผีปีศาจ การเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการทุกแขนงตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ 6 และเป็นบรมครูในวิชาคชศาสตร์ไทย รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

2. พระศิวะ ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงความหลุดพ้น การถือพรต การบำเพ็ญเพียรทางจิต ผู้เป็นเทพสูงสุดในคติฮินดูแบบไทย การเป็นเจ้าแห่งปศุสัตว์ การคล้องช้าง การเป็นครุฑนาฏศิลป์และการรำ รำวง วรรณกรรม เทพแห่งความรัก พระมหากษัตริย์คือพระศิวะ รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

3. พระอุมา ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงความเป็นใหญ่ ความมีอำนาจ ความมีชัยชนะเหนือศัตรู ความเป็นมารดา ความสมบูรณ์แห่งสตรีเพศ และเป็นเทพสูงสุดในเทพเจ้าฝ่ายหญิงของศาสนาฮินดูทั้งหมด รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

4. พระวิษณุ ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความยุติธรรม ความมีศกภาพ บรรดาศักดิ์ ความเป็นจักรพรรดิราช รวมถึงผู้ปกป้องคุ้มครองสรรพชีวิต ขจัดศัตรูหมู่มารทั้งหลาย พระมหากษัตริย์คือองค์อวตารของพระวิษณุ พาหนะและอาวุธของพระวิษณุถูกนำมาให้เป็นสัญลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

5. พระลักษมี ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงความร่ำรวย ความมั่งมีศรีสุข ความงาม ความรัก ความอุดมสมบูรณ์ ความสมปรารถนา และความเป็นสิริมงคลทั้งปวง รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

6. พระพรหม ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงการประทานพร การเป็นผู้ให้ การบำเพ็ญเพียร ความสำเร็จในทางศาสนา รวมถึงการเป็นผู้สร้าง ผู้ลิขิต และผู้กำหนดชะตากรรม พระมหากษัตริย์มีคุณสมบัติของพระพรหม คือ ทรงสร้างและสงวนโลกไว้ รวมถึงการเป็นเทพผู้ดูแลปกป้องศาสนาพุทธ

7. พระสรัสวดี ทรงสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อแสดงถึงความมีปรีชาญาณ มีสติปัญญา การเรียนรู้ การดนตรี นาฏศิลป์ ศิลปะการแสดง ศิลปวิทยาการทุกแขนง การพูด การใช้ภาษา การสวดมนต์ภาวนา สัญลักษณ์ประจำกรมพระสรัสวดี ราชวงศ์สุโขทัย ผู้รักษาพระธรรม พระไตรปิฎก และการควบคุมสรรพชีวิตให้เป็นไปตามกฎแห่งกรรม

สามารถสรุปได้ว่าลักษณะทางปริมาณวิทยาของเทวรูปและคติความเชื่อจะแตกต่างกันไปตามความนิยมและความเชื่อของกลุ่มชนแต่ละถิ่น กล่าวคือ ศิลปะของอินเดียมีแบบฉบับเป็นของตนเอง ส่วนศิลปะของไทยมีการดัดแปลงเป็นของไทย เทวรูปที่พบจึงมีความแปลกแตกต่างกัน ทั้งๆ ที่ความเชื่อถือมาจากที่เดียวกัน และแสดงให้เห็นได้ว่าศิลปิน/ ประติมากร/ ผู้จัดสร้าง มี “อิสระ” ทางความคิด ในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนตำแหน่งหรือลักษณะบางประการได้ตามความเหมาะสม เข้ากับบริบทในสังคมไทย โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือตามแบบอินเดีย (คมกฤษ อยู่เต็กเค็ง, สัมภาษณ์, 2564; เนื่ออ่อน ขวาทองเขียว, สัมภาษณ์, 2564; เซษฐ์ ดิงสัญลี, สัมภาษณ์, 2564)

6. อภิปรายผลการวิจัย

มนุษย์เชื่อว่าเทวรูปเทพเจ้าต่างๆ มีอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ คอยช่วยเหลือลดบันดาลให้ปกป้องคุ้มครองตนได้ นั่นคือการหาที่พึ่งเพื่อสนองตามความต้องการของตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของสุรัชภัทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา (2554, น. 295) ได้ศึกษาเรื่อง พระพิฆเนศ: การผสมกลมกลืนรูปแบบประติมากรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมในสังคมไทย และงานวิจัยของราชันย์ เวียงเพิ่ม (2550, น. 155) ศึกษาเรื่อง พระคเณศ: ตำนาน และพิธีกรรมในสังคมไทย กล่าวตรงกันว่าเมื่อประชาชนไทยประสบปัญหาจึงต้องหาที่พึ่งทางใจ โดยวัตถุมงคลของเทพเจ้า เช่น พระคเณศ นับเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในสังคมไทยในปัจจุบัน เมื่อเกิดความเชื่อแล้ว พิธีกรรมต่างๆ ก็ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการประกอบพิธีเทวภิเษก ซึ่งเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างเทวรูป เพื่อให้ผู้ศรัทธาเชื่อมั่นได้ว่าเทวรูปจะเป็นสื่อที่สามารถถ่ายทอดเทวามะลิมขององค์เทพเจ้ามาสู่ผู้ศรัทธาได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมธัชสิทธิ์ ชยธมโม (ศรชัย) (2560, น. 94) ได้ศึกษาการบูชาวัตถุมงคลเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมดีในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนอำเภอหางทอง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้กล่าวว่าภายหลังการประกอบพิธีพุทธาภิเษกแล้ว วัตถุมงคลจะมีอิทธิพลในด้านจิตใจคือการสร้างความมั่นใจ

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเทพเจ้าของศาสนาฮินดูมีหลายพระกร ถือของที่หลากหลาย อันแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของเทพเจ้าองค์นั้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายที่ซ่อนอยู่ข้างใน สอดคล้องกับงานเขียนของนงคราญ สุขสม (2561, น. 4-5) ที่กล่าวว่าศาสนาฮินดูมีลักษณะเป็นศาสนาแห่งสัญลักษณ์ (Symbolic religion) หากจะเข้าใจศาสนาฮินดูอย่างลึกซึ้ง ผู้ศึกษาต้องเข้าใจความหมาย (Meaning) ที่มีอยู่ในรหัสลับที่ถูกใส่ไว้ในสัญลักษณ์ (Symbols) เหล่านั้น ผ่านรูป (Form) ในแบบต่างๆ ซึ่งในสัญลักษณ์หนึ่งๆ จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่เป็นตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) แทนคำถึงบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่จริงตามระบบแนวคิดอินเดียที่มีอยู่ในปรัชญาทางศาสนา

ในการกราบไหว้บูชาเทวรูปของศาสนาฮินดูนั้น ยังแสดงให้เห็นว่าชาวพุทธไม่รู้ลึกถึงความขัดแย้งหรือความแตกต่างแต่อย่างใด ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวฮินดูเป็นไปในทางที่ดี เมื่อชาวฮินดูรู้สึกว่าการบูชาเทวรูปเป็นการยอมรับความเชื่อและพิธีกรรมพวกเขา ก็จะเกิดความผูกพันในฐานะผู้ศรัทธาในองค์เทพเจ้าเดียวกัน อีกทั้งยังก่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายของผู้ที่มีความศรัทธาในเทพเจ้าของศาสนาฮินดู ตลอดจนการนำคุณงามความดีของเทพเจ้ามาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัญญา ประเสริฐศรี (2551, น. 50) ศึกษาเรื่อง เทศกาลนวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี: การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ และงานวิจัยของกฤติยา วโรดม (2560, น. 169) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยเสริมสร้างการบูชาเทพฮินดูอย่างสม่ำเสมอในสังคมไทย ที่กล่าวว่า การนับถือเทพเจ้าในศาสนาฮินดูเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจสามารถควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เนื่องจาก

เงื่อนไขในการประทานพรของเทพเจ้าจะต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน และเป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อโดยเชื่อมโยงศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความรู้สึกอันดีระหว่างศาสนา

อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของเทพเจ้าบางองค์อาจเกิดขึ้นเพราะกระแสความนิยม ด้วยการสื่อสารมวลชน เกิดเป็นระบบเทวพาณิชย์ ประกอบกับการที่มนุษย์ต้องการการมีสังคม การรู้เรื่องในสิ่งที่สังคมนับถือ การนับถือแบบเดียวกับคนในสังคม จะทำให้เราทันสมัยและตามกระแสนั้นได้ทัน ไม่ต่างอะไรจากแฟชั่น กระแสนิยมในการบูชาเทพเจ้าของศาสนาฮินดูในสังคมไทยโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร จะเห็นได้จากเทศกาลต่างๆ ของศาสนาฮินดูมีคนไทยเข้าร่วมงานกันอย่างเนืองแน่น เช่น พิธีนวราตรีของวัดพระศรีมหาอุมาเทวี เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร หรือพิธีบวงสรวงพระตรีมูรติ บริเวณด้านหน้าห้างเซ็นทรัลเวิลด์ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ที่มีผู้คนสนใจและเข้าร่วมงานมากมายจนมีอาจประมาณได้ หรือปรากฏการณ์ที่มีเทวาลัยเทพฮินดูที่สร้างโดยคนไทยเกิดขึ้นมากมายในกรุงเทพมหานคร ประพจน์เหตุเช่นนี้ยังลุกลามเข้าไปในวัดในศาสนาพุทธ โดยการจัดสร้างเทวรูปเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ทั้งที่ให้คนมาราบไหว้บูชาที่วัดและจัดสร้างเทวรูปให้เช่ากลับไปบูชาที่บ้านหรือที่ทำงานของตนเอง เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยต้องการแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและอำนาจสื่อมีพลังในการชักจูงใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมสมัยนิยม (นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, 2558, ออนไลน์; จิรจุฬิเสนาคำ, 2549, น. 25-42) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมจากประชาชน ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวมีจำเป็นที่จะต้องเป็นเพียงวัฒนธรรมหรือศิลปะที่สูงส่ง หากแต่อาจเป็นเพียงวิถีความเป็นธรรมชาติหรือสิ่งธรรมดาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น โดยวัฒนธรรมสมัยนิยมอาจถูกส่งต่อผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้ระบบทุนนิยมที่มีผลประโยชน์ของมูลค่าสินค้ามาเกี่ยวข้อง จนก่อให้เกิดสินค้าในอุตสาหกรรมวัฒนธรรม ซึ่งได้ถูกเผยแพร่และสร้างภาพลักษณ์ในตัวสินค้าโดยสื่อที่สร้างให้เกิดค่านิยมและครอบงำความคิดของผู้บริโภคสินค้านั้นๆ ตามที่ต้องการให้เป็น

สรุปได้ว่า แม้คนไทยจะนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเป็นหลัก แต่ก็ยังนับถือและปฏิบัติตามความเชื่อของศาสนาฮินดูไปด้วย เพราะเห็นเป็นเรื่องที่ดีและเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต ถึงแม้ว่าความเชื่อเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรม จับต้องได้ยาก และไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตามเป็นธรรมดาของมนุษย์เมื่อถึงจุดๆ หนึ่ง ในเวลาที่ลำบาก ท้อแท้ และสิ้นหวังที่สุด มนุษย์จะเลือกเข้าหาศาสนาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นหนทางหนึ่งเสมอ เพื่อดึงตัวเองให้ออกจากความสิ้นหวังเหล่านั้น หรืออย่างน้อยที่สุดก็เพื่อความสบายใจ ดังนั้น คติความเชื่อแบบฮินดูจึงสอดแทรกอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมไทยอย่างแยกกันไม่ออกและถูกเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยจนในที่สุดก็กลายเป็นวัฒนธรรมแบบไทย

7. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการสื่อความหมายผ่านงานประติมากรรมของศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานครยังคงมีข้อจำกัดในการวิจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยจึงขอเสนอประเด็นอื่นๆ ที่ยังไม่ได้ศึกษา เพื่อเป็นประเด็นในการศึกษาต่อไป สรุปได้ดังนี้

1) ขยายพื้นที่การวิจัยนอกพื้นที่กรุงเทพมหานคร เช่น ปริมณฑลหรือจังหวัดใหญ่ ๆ ของประเทศไทย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการนับถือเทพเจ้าในศาสนาฮินดูในกรุงเทพมหานครกับต่างจังหวัดมีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน

2) ศึกษาความสัมพันธ์ของผู้ที่นับถือเทพเจ้าในศาสนาฮินดูทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการนับถือบูชาเทพเจ้าในศาสนาฮินดู การดำรงอยู่ของผู้นับถือเทพเจ้าในศาสนาฮินดู รวมถึงผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้ศรัทธาในประเทศไทยทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด

รายการอ้างอิง

- กฤติยา วโรดม. (2560). ปัจจัยเสริมสร้างการบูชาเทพฮินดูอย่างสมมาทิกฎฐิในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 5(3), 160-171.
- คมกฤษ อู่ยเต็กเค่ง. (2564, 19 มีนาคม). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดนครปฐม. [บทสัมภาษณ์].
- เชษฐ ติงสฤษดิ์. (2559). *ประติมากรรมฮินดู-พุทธในศิลปะอินเดียกับคัมภีร์ศิลปศาสตร์ภาษาสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- เชษฐ ติงสฤษดิ์. (2564, 5 มีนาคม). ศาสตราจารย์ประจำคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ. [บทสัมภาษณ์].
- จิรัฐณี เสนาคำ, บรรณาธิการ. (2549). *เหลียวหน้าแลหลัง วัฒนธรรมป๊อป*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- นงคราญ สุขสม. (2561). *ถอดรหัสพระเจ้าฮินดู*. กรุงเทพฯ: พระรามศรีเอช.
- นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2558). “ความต่าง” ของ “วิธีคิด” ต่อวัฒนธรรมกระแสนิยม. สืบค้นเมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2564 จาก <https://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/articles/7>.
- เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. (2564, 12 มีนาคม). รองศาสตราจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรุงเทพฯ. [บทสัมภาษณ์].
- พระธรรมธัชสิทธิ์ ชัยธมโม (ศรชัย). (2560). *การบูชาวัตถุมงคลเพื่อส่งเสริมพฤติกรรมดีในทางพระพุทธศาสนาของประชาชนอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ราชันย์ เวียงเพิ่ม. (2550). *พระคเณศ: ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทย* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุกัญญา ประเสริฐศรี. (2551). *เทศกาลนวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี: การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- สุภากร จันทวานิช. (2559). *ทฤษฎีสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรัชย์ภัทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา. (2554). *พระพิฆเนศ: การผสมกลมกลืนรูปแบบประติมากรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมในสังคมไทย* (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2540). “เทวประติมาน” ในงานจิตรกรรม: ศึกษาเฉพาะกรณีเทพผู้พิทักษ์อุโบสถและวิหาร สมัยรัตนโกสินทร์ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- เอกสุดา สิงห์ลำพอง. (2553). *เทพปฐิมาสยาม*. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส.

- Fontana, A., & Frey, J. H. (2003). The interview: From structured questions to negotiated text.
In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.) *Collecting and interpreting qualitative materials*.
London: Sage Publications.
- Healey, J. F. (1996). *Statistics: A tool for social research* (4th ed.). California: Wadsworth Publishing.
- Smith, T. M. F. (1993). Populations and Selection: Limitations of Statistics (Presidential address).
Journal of the Royal Statistical Society, 156(2), 144-166.